

Ο άρχοντας της γλώσσας

Γράφει ο: Γ. Μπαμπινιώτης*

Δεν υπάρχει ποιητής που να μην έχει ευαισθησία στη χρήση της γλώσσας - μέσα και έξω από την ποίηση. Με το γλωσσικό ζήτημα «χαίνον» επί δεκαετίες στην Ελλάδα, δεν υπήρξε έλληνας ποιητής που να μην έχει προβληματισθεί για ζητήματα χρήσης της ελληνικής γλώσσας - μέσα και έξω από την ποίηση. Υπήρξαν μάλιστα αρκετοί ποιητές στην Ελλάδα που εξέφρασαν πιο συχνά και συστηματικά τις σκέψεις και τους προβληματισμούς τους για διάφορα ζητήματα της γλώσσας γενικότερα και της ελληνικής γλώσσας ειδικότερα. Ανάμεσα σ' αυτούς ξεχωριστή θέση κατέχουν ιδίως ο Σολωμός, ο Παλαμάς, ο Ελύτης και ο Σεφέρης. Τιμώντας τη μνήμη του μεγάλου ποιητή και στοχαστή Γιώργου Σεφέρη, θα άξιζε να θυμηθούμε και να σχολιάσουμε μερικές καίριες απόψεις του για τη γλώσσα, διάσπαρτες στους τρεις τόμους των «Δοκιμών» (δοκιμίων) του ποιητή.

Γλωσσική παράδοση

Υποστηρικτής του σημαντικού ρόλου και της γενικότερης αξίας της παράδοσης για τη διαμόρφωση του Νέου Ελληνισμού σε διάφορα πεδία

(τέχνη, λογοτεχνία, πολιτισμό), φτάνει να αποτελεί δημιουργική μνήμη σε επίπεδο ουσίας και όχι απλό «σταμάτημα» ή «γύρισμα προς τα πίσω» (πβ. Δοκιμές Β, 178), ο Σεφέρης στάθηκε πάντα θετικά στη συνέχεια της ελληνικής γλώσσας, στη συγγένεια των ιστορικών της φάσεων και στην ανάγκη να βλέπει κανείς την ελληνική γλώσσα ενιαία.

Ήδη το 1941 στις «Σημειώσεις για μια ομιλία σε παιδιά» έγραψε: «Η ελληνική γλώσσα, ο άνθρωπος, η θάλασσα... Για κοιτάξετε πόσο θαυμάσιο πράγμα είναι να λογαριάζει κανείς πως, από την εποχή που μίλησε ο Όμηρος ως τα σήμερα, μιλούμε, ανασαίνουμε και τραγουδούμε με την ίδια γλώσσα. Κι αυτό δε σταμάτησε ποτέ, είτε σκεφτούμε την Κλυταιμνήστρα που μιλά στον Αγαμέμνονα, είτε την Καινή Διαθήκη, είτε τους ύμνους του Ρωμανού και τον Διγενή Ακρίτα, είτε το Κρητικό Θέατρο και τον Ερωτόκριτο, είτε το δημοτικό τραγούδι. Και όλοι αυτοί, οι μεγάλοι και οι μικροί, που σκέφτηκαν, μίλησαν, μέτρησαν ελληνικά, δεν πρέπει να νομίζετε πως είναι σαν ένας δρόμος, μια σειρά ιστορική, που χάνεται στη νύχτα των περασμένων και βρίσκεται έξω από σας. Πρέπει να σκεφτείτε πώς όλα αυτά βρίσκονται μέσα σας, τώρα, βρίσκονται μέσα σας όλα μαζί, πως είναι το μεδούλι των κοκάλων σας, και πως θα τα βρείτε αν σκάψετε αρκετά βαθιά τον εαυτό σας [...] η σύγχρονή μας λογοτεχνία είναι απαραίτητη για να καταλάβουμε, όχι μόνο την αρχαία λογοτεχνία, αλλά και όλη την ελληνική παράδοση» (Δοκιμές Α, 177-8).

Ο Σεφέρης, γνήσιος δημοτικιστής, αφοσιωμένος στη δημοτική γλώσσα και στην ιδεολογία του δημοτικισμού, δεν παύει να τονίζει το κύριο χαρακτηριστικό της ελληνικής γλώσσας, τον ενιαίο χαρακτήρα της, που οδηγεί στην πράξη τον λογοτέχνη - και όχι μόνον - στην υπέρβαση των

περιοριστικών και, συχνά, στενόκαρδων οριοθετήσεων και πολώσεων μεταξύ καθαρεύουσας και δημοτικής: «Η γλώσσα που μας εδόθηκε είναι ενιαία, νομίζω» (Δοκιμές Γ, 185) και πιο κάτω στο ίδιο κείμενο («Διάλεξη στην Κρήτη», 1967) «Όπως βλέπετε, αποφεύγω να κάνω τη διάκριση δημοτική-καθαρεύουσα, γιατί, όπως και να το πάρουμε το πράγμα, η γλώσσα είναι μία. Όμως εκείνο που μας συμβαίνει, είναι που έχουμε μια όμορφη γλώσσα με πλατιές εκτάσεις της νεκρές ακόμη. Έχουμε πολλή δουλειά ακόμη για να τη ζωντανέψουμε ολόκληρη» (Δοκιμές Γ, 189). Ήδη το 1937, στο πολύ γνωστό κείμενό του με τίτλο «Ελληνική γλώσσα», λέει: «Νομίζω ότι σήμερα [...] έχουμε στερεώσει πια την πεποίθηση ότι το μόνο μέσο που βρίσκεται στη διάθεσή μας για να εκφράσουμε τη σκέψη μας και τα αισθήματά μας με χρώμα, με βάρος, με ενάργεια και με σκιές, είναι αυτή η γλώσσα που γράφουμε όλοι μας, και που δεν είναι μήτε η καθαρεύουσα μήτε η δημοτική μήτε τα «νεοελληνικά», αλλά η σημερινή ελληνική γλώσσα» (Δοκιμές Α, 65-66). Αξίζει να σημειώσουμε εδώ (άποψη που έχει υποστηρίξει και ο γράφων σε δύο κείμενά του στο «Βήμα» - 5.12.1999 και 23.1.2000 -) ότι ο όρος που χρησιμοποιεί ο Σεφέρης για τη σύγχρονη γλώσσα μας, σύμφωνα με την ενιαία θεώρηση που είχε, είναι ο όρος «Ελληνικά»: «Μεταχειρίζομαι τη λέξη ελληνικά, όταν εννοώ είτε τα ελληνικά που μιλούν σήμερα οι Έλληνες, είτε την ελληνική γλώσσα συνολικά από την αρχή της μέχρι σήμερα. Όταν εννοώ τα ελληνικά άλλων εποχών, τα προσδιορίζω με ειδικά επίθετα. Τη λέξη νεοελληνικά την αποφεύγω· είναι χωρίς ακρίβεια, όταν την καλοκοιτάξεις και άσκημη· ούτε ο Άγγλος λέει νεοαγγλικά, ούτε ο Γάλλος νεογαλλικά» (Δοκιμές Α, 510-11 Σημειώσεις).

Δεν υπάρχει αμφιβολία - θα το ξαναπούμε - ότι ο Σεφέρης είναι συνειδητός υποστηρικτής της δημοτικής και αποδοκιμάζει τις

στρεβλώσεις και τις αγκυλώσεις που προκάλεσαν στη ζωντανή γλώσσα η αττικιστική παρέκκλιση και η άκαμπτη καθαρεύουσα. Ωστόσο, με κάθε ευκαιρία τονίζει την ενότητα της ελληνικής γλώσσας ως συνέχειας γλωσσικής μέσα στο ευρύτερο και αυτόχρονα καθοριστικό πλαίσιο της ελληνικής παράδοσης.

Είναι χαρακτηριστικό ότι την πιο μεγάλη στιγμή της ζωής ενός λογοτέχνη, τη στιγμή της τελετής βραβεύσεως με το βραβείο νόμπελ της ποίησης, ο Σεφέρης επιλέγει να μιλήσει στο διεθνές κοινό για τη γλώσσα και για την ποίηση. Για τη γλώσσα, για την οποία θα μιλήσει λίγα χρόνια αργότερα από το ίδιο βήμα και ο άλλος νομπελίστας ποιητής μας, ο Οδυσσέας Ελύτης. Είναι σύμπτωση; Είναι ανάγκη; Είναι ο φόρος τιμής του ποιητή στη γλώσσα μέσα από την οποία υπάρχει η ποίησή του και στην παράδοση της ελληνικής γλώσσας που συμβαίνει ιστορικά να έχει κάτι που την ξεχωρίζει διεθνώς; Όπως και να 'ναι ο Σεφέρης θα πει στην «Ομιλία στη Στοκχόλμη»: «Ανήκω σε μια χώρα μικρή. [...] Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μάς παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται. Δέχτηκε τις αλλοιώσεις που δέχεται καθετί ζωντανό, αλλά δεν παρουσιάζει κανένα χάσμα» (Δοκιμές Β, 159).

Γλωσσική ακηδία

Πόσο φροντίζουμε στην Ελλάδα για τη γλώσσα μας, για μια καλύτερη γνώση και χρήση της γλώσσας μας; Αγαπάμε πραγματικά τη γλώσσα, αναγνωρίζουμε την αξία της, αξιοποιούμε τις δυνατότητές της; Ο Σεφέρης μιλάει σκληρά για την αδιαφορία μας προς τη γλώσσα και τα

θλιβερά επακόλουθά της: «... όλα γίνονται στην Ελλάδα σα να μας κινεί ένα θανάσιμο μίσος για τη λαλιά μας. Το κακό είναι τόσο μεγάλο, που μόνο σαν ένα φαινόμενο ομαδικής ψυχοπάθειας θα μπορούσε κανείς να το εξηγήσει. Ίσως, ποιος ξέρει, οι «απωθήσεις» που προκάλεσε μια δασκαλοκρατία πολλών αιώνων έπρεπε να καταλήξουν στις σημερινές μας νευρώσεις. Στα χρόνια μας, πρέπει να μην το ξεχνάμε, το ζήτημα δεν είναι πια αν θα γράφουμε καθαρεύουσα ή δημοτική. Το τραγικό ζήτημα είναι αν θα γράφουμε, ή όχι, ελληνικά· αν θα γράφουμε ελληνικά ή ένα οποιοδήποτε ελληνόμορφο εσπεράντο. Δυστυχώς όλα γίνονται σα να προτιμούμε το εσπεράντο· σα να θέλουμε να ξεκάνουμε με όλα τα μέσα τη γλώσσα μας» (Δοκιμές Α, 321-2). Αυτά γράφει ο Σεφέρης το 1946.

Στον πρόλογο της β΄ έκδοσης του α΄ τόμου των «Δοκιμών» το 1961 επανέρχεται στο θέμα της γλωσσικής ακηδίας που οδηγεί στην «επιδερμική γραφή» και τα «ασπόνδυλα φραστικά σχήματα». Τα λόγια του: «Αυτή την εποχή, αφήνοντας κατά μέρος λιγοστές εξαιρέσεις, περνούμε στον τόπο μας - με τη νοχελική ευλογία της Παιδείας μας - μια περίοδο γλωσσικής αδιαφορίας, επιδερμικής γραφής και ασπόνδυλων φραστικών σχημάτων. [...] Την έβλεπε κανείς να έρχεται αυτή την κατάσταση, εδώ κι ένα τέταρτο του αιώνα τουλάχιστο» (Δοκιμές Α, 12-13).

Στο κείμενο που έγραψε το 1946 ο Σεφέρης για να τιμήσει τον Αχιλλέα Τζάρτζανο, τον «άνθρωπο που έγραψε το πρώτο Συντακτικό της δημοτικής», θίγει μια τραγική πραγματικότητα, την έλλειψη συστηματικής διδασκαλίας της γλώσσας μας, των Ελληνικών όπως τα λέει ο Σεφέρης, στην Εκπαίδευση. Μέχρι τη γλωσσοεκπαιδευτική μεταρρύθμιση του '76, με σποραδικές εξαιρέσεις, ούτε η δημοτική γλώσσα διδασκόταν στο σχολείο αλλά ούτε και - η επίσημη μέχρι το '76

μορφή γλώσσας - η καθαρεύουσα. Διδασκόταν μόνον η αρχαία γλώσσα (κείμενα-γραμματική-σύνταξη). η «διδασκαλία» της δημοτικής περιοριζόταν στην ανάγνωση και - στην καλύτερη περίπτωση - τον σχολιασμό κάποιων λογοτεχνικών αποσπασμάτων, η δε καθαρεύουσα διδασκόταν μέσα από την έκθεση, από τη διόρθωση των λαθών (γραμματικών, συντακτικών και λεξιλογικών) των μαθητών στην έκθεση και από την ανάγνωση λίγων λογοτεχνικών αποσπασμάτων στην καθαρεύουσα. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Σεφέρης, δεν υπήρχε διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας αλλά... μύηση, μυστική και κρυφή, τρόπον τινα, ατομική μάθηση του καθενός. Γράφει ο Σεφέρης: «Κι όμως αυτή τη γλώσσα [μια ζωντανή γλώσσα με μακραίωνη παράδοση] σήμερα ακόμη, στα 1946, τη μαθαίνουμε όχι από διδασκαλία, αλλά, μπορεί να πει κανείς, από μύηση. Την έχουμε αφήσει χωρίς πυξίδα και χωρίς χάρτη. Ο νέος που θέλει να τη μάθει, πρέπει να καταφύγει σε φιλολογικές έρευνες που μόνο ειδικοί θα έκαναν σε τόπους πολύ πιο προοδευμένους από τον δικό μας. Δεν έχει λεξικό· το Λεξικό της Ακαδημίας βρίσκεται ακόμη στο Α - εννώ: το στοιχείο Α. Τα πνευματικά μας ιδρύματα την καταφρονούν. [...] Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας αφέθηκε σχεδόν αποκλειστικά στις καθημερινές εφημερίδες. Ύστερα από τόσα χρόνια ελεύθερης ζωής, και σε καιρούς που στις πολιτισμένες χώρες οι πνευματικοί διδάσκαλοι κοιτάζουν πώς να ανυψώσουν την παράδοσή τους, αυτό μονάχα βρήκε η παιδεία μας για ν' ανταμείψει το έθνος που έσωσε τη γλώσσα του Σολωμού και του Παλαμά μέσα από τα σκοτάδια αιώνων. Το αποτέλεσμα είναι το εσπεράντο» (Δοκιμές Α, 322-3).

Παραπονείται ακόμη για τη χρήση της γλώσσας που γίνεται στη λογοτεχνία των χρόνων του (σε αντίθεση με τη γλώσσα του «Ερωτόκριτου» που θεωρεί υποδειγματική): «Ακόμα και μετά την επικράτηση της ζωντανής λαλιάς στη λογοτεχνία, ο κίνδυνος μεγαλώνει.

Θέλω να πω ότι, όσο προχωρεί ο καιρός, βλέπουμε ολοένα και περισσότερα κείμενα με γλώσσα αναιμική, με γλώσσα ουδέτερη. Θα 'λεγε κανείς πως η τριβή τους ανάμεσα στα παρδαλά ιδιώματα που μιλούμε τους έχει αφαιρέσει κάθε χαρακτήρα» (Δοκιμές Α, 295-6).

Με αφορμή αυτή την παρατήρηση, ο Σεφέρης θίγει το κύριο πρόβλημα που οδηγεί παντού και πάντοτε στην έλλειψη ποιότητας στη γλώσσα, το πρόβλημα της έλλειψης «ζωντανού αισθήματος της γλώσσας». Τα λόγια του: «Μηχανικά μπορεί να έχουμε καλύτερες. Μπορεί να μεταχειριζόμαστε περισσότερες λέξεις, η γραμματική μας να είναι πιο στρωτή. Εκείνο που χειροτερεύει είναι το ζωντανό αίσθημα της γλώσσας» (Δοκιμές Α, 504). Μήπως το κύριο πρόβλημα και σήμερα, που η γλώσσα έχει σημειώσει ασύγκριτη πρόοδο σε σχέση με τη δημοτική του 1946 για την οποία γράφει ο Σεφέρης, δεν είναι όχι η φορμαλιστική χρήση της γλώσσας (βασικοί κανόνες γραμματικής και σύνταξης) αλλά ακριβώς η έλλειψη «ζωντανού αισθήματος της γλώσσας», η ικανότητα να χρησιμοποιούμε δημιουργικά τις δυνατότητες και τις επιλογές που μας προσφέρει η παράδοση της ελληνικής γλώσσας;

Η αντοχή της γλώσσας μας

Η σπουδή της γλώσσας για τον Σεφέρη υπήρξε πράγματι «έργο ζωής». Σ' αυτό τον οδήγησε η ποιητική ιδιοσυγκρασία του, η ασυνήθιστη καλλιέργειά του και τα πρότυπά του, ελληνικά και ξένα: ο Σολωμός, ο Παλαμάς, ο έλιοτ, ο Προυστ, για να αναφέρουμε μερικούς. Οι «Δοκιμές» του γέμουν από αναφορές σε θέματα γλώσσας, όλος δε ο στοχασμός του περιστρέφεται επίμονα γύρω από τα θέματα της ποίησης, της γλώσσας, της παράδοσης και της παιδείας. Κι αυτό ως προς τη γλώσσα γίνεται από μια βαθύτερη εσωτερική παρόρμηση από έναν γνήσιο σεβασμό στην αξία

της γλώσσας, από μίαν αγάπη στη γλώσσα και συνάμα από ένα πνεύμα άσκησης και μαθητείας στις πηγές, στο υλικό, στα πρότυπα και στα άδυτα των αδύτων της μυστικής λειτουργίας της γλώσσας, στην ποίηση. Το «μονάχη έγνοια η γλώσσα μου» του άλλου μεγάλου λάτρη και μάστορα της γλώσσας μας, του Οδυσσέα Ελύτη, είναι στον ίδιο βαθμό και στην ίδια ένταση μέλημα, βίωμα και πρακτική του Σεφέρη.

Δεν είναι, όμως, μόνο η επίμοχθη επεξεργασία του στίχου και η γενικότερη αγωνία της έκφρασης που απασχολούν τον Σεφέρη. Δοκιμάζει τις δυνατότητες του δικού του λόγου και τις δυνάμεις της ελληνικής γλώσσας στη γλωσσική αναμέτρηση που απαιτεί η μετάφραση κειμένων από ξένες γλώσσες και από παλαιότερα κείμενα της ίδιας της ελληνικής γλώσσας. Αυτή την αναμέτρηση, αυτή τη δοκιμασία ονομάζει «αντοχή της γλώσσας»: «... προσπάθησα να μεταφράσω ελληνικά την Έρημη Χώρα και μερικά άλλα ποιήματα του Έλιοτ. Το έκανα νομίζω για δυο λόγους. Πρώτα, γιατί δεν είχα άλλον τρόπο να εκφράσω τη συγκίνηση που μου έδωσαν· κι έπειτα για να δοκιμάσω την αντοχή της γλώσσας μου» (Δοκιμές Β, 19). Μιλώντας για τις «Αντιγραφές» του, όρο που χρησιμοποιεί ο Σεφέρης για τη μετάφραση κειμένων από μια ξένη γλώσσα στη δική μας (γιατί μεταφράζοντας «κάνουμε κάτι σαν εκείνους τους ανθρώπους που βλέπουμε στα μουσεία, προσηλωμένους με πολλή προσοχή, ν' αντιγράφουν... πίνακες διαφόρων ζωγράφων»), σημειώνει: «... είναι η επιλογή από μια ευρύτερη προσπάθεια που έκανα για να δοκιμάσω τι μπορεί να σηκώσει, στα χρόνια που έζησα, η γλώσσα μας...» (Δοκιμές Β, 374 Σημειώσεις). Βεβαίως ο ίδιος ο ποιητής δεν αμφιβάλει για την αντοχή της γλώσσας μας: «... έχουμε μια γλώσσα ανθεκτική, μ' εξαίρετες δυνατότητες, φτάνει να μην την κακομεταχειριζόμαστε υπερβολικά» (Δοκιμές Γ, 264). Μιλώντας μάλιστα με αφορμή την ελάχιστη ξένη γλωσσική επίδραση που έχει δεχθεί η γλώσσα που

θαυμάζει ο Σεφέρης, η γλώσσα του «Ερωτόκριτου», λέει αποφθεγματικά: «Η ελληνική γλώσσα, για καλό ή για κακό, είναι από τις πιο συντηρητικές γλώσσες του κόσμου» (Δοκιμές Α, 298).

Ο Σεφέρης, γνήσιος και έμπειρος δημιουργός ο ίδιος και βαθύς γνώστης της γλώσσας, αισθάνεται πως κάποτε η αντοχή της γλώσσας της εποχής του αφήνει αβοήθητο τον δημιουργό: «... δεν υπάρχει, φαντάζομαι, Έλληνας της τέχνης του λόγου, που να μην έχει νιώσει τις δύσκολες εκείνες στιγμές όπου μένει άφωνος, όπου το γλωσσικό όργανο δεν παρακολουθεί και του κόβει τη λαλιά» (Δοκιμές Α, 206). Μια τέτοια θέση, με τις σημερινές αντιλήψεις για τη γλώσσα της λογοτεχνίας και με τις αρχές της γλωσσολογίας, θα μπορούσε να συζητηθεί στη βάση της και να αμφισβητηθεί η ισχύς της. Ωστόσο, το σημαντικό είναι ότι ο Σεφέρης το αισθάνεται έτσι και το χρησιμοποιεί μάλιστα ως ερμηνευτικό εργαλείο για να εξηγήσει την αποσπασματικότητα της ποίησης του Σολωμού (Δοκιμές, αυτόθι).

Γλωσσική αρχοντιά

«Είναι παράξενο να συλλογίζεται κανείς», λέει ο Σεφέρης (Δοκιμές Α, 203), «ότι από τους τέσσερεις ποιητές πρώτου μεγέθους που ακμάσανε ή που άρχισαν να γράφουν τον περασμένο αιώνα: τον Κάλβο, τον Σολωμό, τον Παλαμά, τον Καβάφη, ο ένας μονάχα είναι ο πραγματικός άρχοντας της ελληνικής γλώσσας, ο Παλαμάς. Οι τρεις άλλοι είναι ποιητές δίγλωσσοι. [...] Έχουν δυο μητρικές γλώσσες: μια ξένη κι έπειτα την ελληνική». Με τη φράση «άρχοντας της γλώσσας» ο Σεφέρης εννοεί αυτόν που έχει κυριαρχήσει απόλυτα στη γλώσσα του, κι αυτό μπορεί με φυσικό τρόπο να γίνει στη μητρική του γλώσσα, αυτήν που έχει κληρονομήσει από παιδί. Ο Σολωμός, ο Κάλβος και ο Καβάφης

πάσχισαν πολύ - το εξηγεί πειστικά ο Σεφέρης στις «Δοκιμές» του - για να δαμάσουν την ποιητική τους έκφραση μ' ένα γλωσσικό όργανο που τους ήταν στην αρχή ξένο. Το αποτέλεσμα της ποίησής τους δείχνει ότι - με ασύγκριτα μεγαλύτερες δυσκολίες - κατόρθωσαν τελικά να κυριαρχήσουν απολύτως στη γλώσσα και, ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία τους που διέφερε γλωσσικά, να φτάσουν στις υψηλότερες βαθμίδες της ποίησης. Ο Παλαμάς πρωτογενώς, οι άλλοι τρεις υστερογενώς, κατέκτησαν την ελληνική γλώσσα και την υπέταξαν στην υπηρεσία μιας ποίησης με ευρύτερα αναγνωρισμένη αξία.

Για τον Σεφέρη η γλωσσική αρχοντιά, η κυριαρχία στη γλωσσική έκφραση, μια βαθύτερη γλωσσική καλλιέργεια και όχι μια επιφανειακή τεχνική, είναι απαραίτητος όρος για την αληθινή ποίηση: «... πρέπει να μην το ξεχνούμε: ο ποιητής, αν αληθινά είναι ποιητής, προορίζεται να γίνει άρχοντας και κυρίαρχος της γλώσσας του...» (Δοκιμές Γ, 185). Και μάλιστα αυτή η «κυριαρχία», θέλει ο Σεφέρης να επεκτείνεται και στον πεζό λόγο, στα πεζά γραπτά ενός ποιητή. Έχοντας ο ίδιος αγωνιστεί σε πολλά επίπεδα της γλωσσικής έκφρασης, στον ποιητικό αλλά και στον δοκιμιογραφικό λόγο, στην πρωτότυπη γραφή αλλά και στη «μεταγραφή» (από τα αρχαία στα νέα Ελληνικά) και στις «αντιγραφές» (μεταφράσεις από ξένες γλώσσες) που συνιστούν μίαν άλλη επίπονη γλωσσική άσκηση, τη γλωσσική αρχοντιά, τον εξουσιασμό της γλωσσικής έκφρασης τον θεωρεί εκ των ων ουκ άνευ: «... δεν υπάρχει συγγραφέας που να είναι άγλωσσος· κι όποιος δεν αγωνίζεται για να κυριαρχήσει το υλικό του, δεν είναι τεχνίτης και η ευαισθησία του είναι λειψή» (Δοκιμές Α, 13).

Θεωρώ ότι την καλύτερη περιγραφή της σχέσης του ποιητή με τη γλώσσα, την πιο ποιητική αλλά και την πιο δυναμική περιγραφή αυτής

της σχέσης, που είναι τελικά ό,τι ο Σεφέρης αποκάλεσε αρχοντιά της γλώσσας, δηλ. κυριαρχία πάνω στη γλώσσα, μας την δίνει ο ποιητής στον «Πρόλογο για μια έκδοση των «Ωδών» του Κάλβου»: «Η σχέση του ποιητή με τη γλώσσα είναι σαν τον άνθρωπο με τον ήλιο, που παρασταίνει σε μια έξοχη στροφή του ο Κάλβος: «Ο ήλιος κυκλοδίωκτος, / ως αράχνη, μ' edίπλωνε / και με φως και με θάνατον / ακαταπαύστως». (III, κ'). Ο ποιητής ζει και δημιουργεί πάνω στ' αχτινωτό τουτο υφάδι, ανάμεσα στο θάνατο και στο φως. Δεν υπάρχει πιο τέλεια εικόνα της μυστικής ζωής του ποιητή. Γαντζωμένος πάνω στη γλώσσα, ακολουθεί τα πλεγμένα κλωνιά της ως τα βασίλεια του θανάτου, όπου δε βλέπει παρά σκιές. Και πάλι, χωρίς να χάνει την πίστη του, συνεχίζει αυτή την πρόοδο, σίγουρος πως η ίδια κλωστή θα τον οδηγήσει στο φως: σήμερα, αύριο, ύστερα από χρόνια» (Δοκιμές Α, 208-9).

Ο Σεφέρης κράτησε τον τίτλο «άρχοντας της γλώσσας» μόνο για τον Παλαμά. Αν αναλογιστούμε, ωστόσο, πόσο βαθιά έσκαψε ο ίδιος στη γλώσσα μας, άλλοτε από τα μονοπάτια της ποίησης κι άλλοτε από τις ατραπούς του πεζού λόγου, πόσο βαθιά και ουσιαστικά μπόρεσε να εισχωρήσει στα μυστικά του ποιητικού λόγου και της καθόλου λειτουργίας της ανθρώπινης γλώσσας καθώς και πόσο αποκαλυπτικά προχώρησε στην αναζήτηση των πηγών του νεοελληνικού λόγου, τότε σ' αυτόν κατεξοχήν ανήκει δικαιοματικά η προσήγορία του άρχοντα της γλώσσας.

* Ο Γ. Μπαμπινιώτης είναι καθηγητής Γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Δημοσιευμένο στις 24 Νοεμβρίου 2008 στο Βήμα.